ЗВОНИМИР ДАМЈАНОВИЋ*

КРИЗА НАУКЕ И ПРОГРАМ РАЗВОЈА НАШЕГ ДРУШТВА

Да би се оцијениле могућности научног чиниоца и одредила његова улога у укупном развоју, потребно је имати у виду два момента: природу садашње фазе процеса у самој науци и карактер актуелног друштвеног оквира, тј. економске, културне и политичке услове у нашој заједници.

1. Растући обим научног истраживања, као и темпо којим пристижу нова сазнања и техничка открића, такав је да загушује информационе и образовне канале; типична је закаснела и непотпуна обавештеност корисника, а верзирани стручњак постаје вјечити студент.

Такво растење размиче оквире затечених научних и техничких организација и школа, условљавајући њихову диверсификацију, гранање и уситњавање живог научног рада. Настали однос најбоље описује позната изрека да је стручњак човјек који зна много о мало ствари, а врхунски стручњак — човјек који зна све о ничему.

Развојна криза науке, испољава се у томе, што се нове идеје и непредвиђени прагматски захтјеви не могу уклопити у затечене стручне профиле; »think tanks«, мијешани тимови, као рјешење, показали су у низу крупних пројеката да се различити стручњаци слабо разумију међу собом, нарочито ако сарађују више од двојице. Проблем је у томе, што различите дисциплине значе различите језике (не само речнике, него и начин мишљења), разне „суб-културе", ограничене предметом истраживања. У пракси, имамо отимање о власништво над пројектима, борбу за интересне сфере у програмима међу разним струкама; и то није наш, балкански специјалитет. У развијеним земљама, на примјер у односу према проблематици животне средине, боре се за доминацију „еколози" — љекари, биолози, геолози, хемичари, итд. Да будемо јасни — не боре се за приоритет своје компоненте у том сложеном послу, већ искрено

* Проф. др Звонимир Дамјановић, ванредни члан ЦАНУ.

мисле да је њихова дисциплина хијерархијски надређена свим другим наукама.

У ствари, наведена некомуникативност резултат је наслијеђене подјеле знања, оне класификације наука, технологија, формата школā, која је настала из потребе да се истраживачка и развојна дјелатност подеси према проблемима који су раније били главни, односно према нивоу тадашњег схватања проблема. То схватање је конституисано као занимање, каријера, квалификација, као катедра или академски форум. Није ријеч о девијацији, о нечем што треба, што је могуће негирати, ради се о природној појави, о друштвеној законитости у еволуцији науке. Ново никад не може, споља, замијенити оно што је већ изграђено, већ се развија поступно, додавањем и корекцијама.

Тај процес у науци у бити је видљив у ницању, развоју и комбиновању тзв. интер-дисциплина. Од физичке хемије између физике и хемије до теорије комуникације и контроле, као инваријанте природних, техничких наука, математике и лингвистике, развио се мозаик знанства, на први поглед — компликован, некохерентан. Међутим, као што разне дисциплине значе разне језике, тако интер-дисциплине мире те језике на дубљем нивоу, представљају развој виших језика. Допире се дубље у фундамент диспаратних феномена (да употребим израз Михаила Петровића — Аласа). Наука се уједињује, нарушавајући стару класификацију на многим мјестима, нарочито у технологији, чинећи излишним неке дијалекте. Битно је да израста општа научна култура, као апстракт из шума безбројних детаљних сазнања, база научних знања за новог стручњака — који зна мало, али основно, о много ствари, а ипак је врхунски стручњак, јер — у зависности од задатка — може брзо и лако да из привидног хаоса података извуче праву информацију.

Науку, знање чине *људи*, а не књиге и компакт-дискови, који су помоћно средство. Отуда, основна „могућност и перспектива" развоја науке, па и у Црној Гори, јесте школа, универзитет. Научни радник принуђен је да буде вјечити студент; професор — ако не истражује, ако сам не студира, и то на првој линији, најважније ствари — лāпи (као васпитач) у просјечном року од 4—5 година. Да поновимо: *универзитет* као отворена школа, а не као асоцијација затворених факултета; значи — са лабавим границама између (и наизглед удаљених) наука, са флексибилним, мултидисциплинарним програмом, у коме сваки нови изазов може наћи одговарајућу модификацију специјалности. Отвореност значи и повезаност са другим центрима, са кадром из других мјеста, као и коришћење телевизије, рачунарских мрежа и брисање границе између редовних и ванредних студената.

2. Друштвени оквир — у свијету — поставља развоју науке крупне препреке. На једној страни, технолошки развој је комуникацијски, физички саставио земље и народе, али са не-

сагласним културама, идеологијама и неусклађеним ритмом развоја. Резултат је: дубок и неконтролисан духовни конфликт који ескалира у малим, барбарским ратовима, а пријети великом катастрофом. Највећи спонзор науке и технологије је неоимперијалистички војни комплекс, који одвлачи пројекте и таленте од хуманих циљева, од еколошког програма итд. На другој страни, индустријско друштво, са својом подјелом рада и памети, иако сāмо уступа простор новом развоју у организацији производње, репродукује се на критичком мјесту — узима маха тзв. научна индустрија. Парадоксално, наука, која је извор, генератор постиндустријског друштва, у значајном обиму, а превасходно преко војно-индустријског комплекса, подвргнута је интересима, мотивима, потребама рата. Но, такав однос спонзорства нагриза научну асоцијацију (scientific community), слободу науке, њено јединство. За нас, за друштво коме је у интересу да омогући талентованим младим људима напредовање у смислу самосталности, оригиналности, обезбјеђујући тако базу за шири научни, развојни и образовни програм, опасност од тзв. одлива мозгова (brain drain) није у перспективи путовања младих научника у друге земље, него прије свега у могућности да се они повуку у улогу извршилаца задатака, који су нама туђи. Управо, од тога за какав *програм* се веже нечије усавршавање зависи његова склоност да се, обогаћен, врати, или да и са другог мјеста доприноси нашем друштву.

Прави програм за југословенске услове — то је онај *програм за који имају интерес и други, ван наше земље, а који по природи ствари најбоље може да се одвија у нашој земљи.* Ако смогнемо да организујемо такве подухвате, бар у неким областима, отклонићемо наизглед нерјешиве проблеме — на примјер, дилему између потребе за разноврсним, крупним тимом и недовољног броја и разноврсности сопственог кадра (међународни тим је у улози „домаћег", по предмету истраживања-развоја), проблем финансирања (јер сви заинтересовани учествују), најважнији проблем везивања талентованог подмлатка и привлачења студената у своје подручје.

Треба рећи да економски и политички услови у Црној Гори обећавају добру перспективу развоја науке: 1) атрактивни пројекти, високо котирани у свјетској заједници, везани за екологију, подударају се са стратешким правцима економског развоја — туризмом, производњом здраве хране, организацијом рекреације; 2) на подручјима Дурмитора и Приморја већ су јасно испољени интереси важних југословенских и страних партнера за оригиналне научноразвојне пројекте; 3) и најважније: не само што је оријентација на еколошку државу, од Устава па до системског напора државне управе, широко прихваћена и праћена у земљи, већ се успјело са њеним прихватањем у УН; 4) еколошки програм се одликује великом комплексношћу и дозвољава уградњу у низ научних и технолошких области; 5) Црна Гора има

мало да изгуби од старе индустријске структуре, инсистирајући на еколошком приступу.

Све што је напријед речено своди се на образложење једног практичног предлога: *У Црној Гори треба покренути Отворени Еколошки Универзитет,* као једну од носећих компоненти мреже међународних отворених универзитета, а као први *еколошки* универзитет, у првој еколошкој држави!

Компоненте такве организације већ су договорене и програмиране код нас: а) на реализацију чека већ усаглашени пројект Центра за мултидисциплинарне студије, са ЦАНУ, као носиоцем научних програма, и Универзитетом, као носиоцем образовног програма; б) у оквиру развоја Дурмиторског подручја, већ су исказане, иницијативе за серију еколошких семинара; в) на црногорском подучју, већ је — у режији UNESCO-а назначен један од међународних центара (база) програма „унапређења образовања преко нових технологија", у коме је ЦАНУ прихваћена као научни спонзор; г) тиме је отворен пут за координацију са отвореним универзитетима, прије свега — са основним у Британији и са руским Отвореним универзитетом, као и међународним телевизијским бизнис универзитетом.

Треба истаћи да Отворени универзитет, евентуално организовање колеџа ITU (Међународног технолошког универзитета), и оперативна сарадња са Универзитетом OUN (чији се развојни центар за Европу налази у нашој земљи), не само да не представља конкуренцију постојећем универзитету, већ — што је демонстрирано у многим земљама — чини инструмент његовог јачања, као заједнички оквир оригиналног *начина* рада.

У оквиру југословенског пројекта, „Еколошка држава", као општег оквира, црногорски (оперативни) пројект Еколошке државе — природно — треба започети *реализацијом* Отвореног еколошког универзитета, али — ОДМАХ!

Zvonimir Damjanović

THE CRISIS OF SCIENCE AND PROGRAMME OF DEVELOPMENT OF OUR SOCIETY

Summary

In our time, characterized by dropping of vital human activities, by the pressure of massive pesimism and the ideology of postponing and survival, discussion about the science should — as a reaction to all this — lead towards making the policy and action of ascent, coming out of the fading industrial society. It is a dangerous ruling mood, where one has to *remind* on science (as research and as education)!

In this, in basic crisis of the world, crisis of culture, intensified by sudden physical fusion and spiritual confrontation of people and states, the science — antipode of ideology — is, at the end of II Middle Age, from the dark XX century, in an internal developmental crisis: new knowledges are questioning the classification of sciences, inherited division of mind,

division of natural sciences, technology, humanistic knowledges and arts. Its integration takes place on the borders of old philosophies, an social production, the quality of life is looking for a thorough reorganization, of both the research and the education.

State and political crisis leaves the deepest and most harmful effect just on the science, and especcialy here — breaking the links with world, with production; with the politics, which takes hold of »spiritualism« of its »selected« people and instead of using the positive knowledges sinks in the illusions and forgeries. The result is: conservation of organization, institutions, and above all — the consciousness.

It is impossible, it represents the Utopia, to try to somehow redo the world of our generation into the scientific democracy (that is the so called ruling of the comsetent ones). The progress is possible only by the discovery ol local potentials, concentrating on practical projects in own environment linking the new and propulsive ones in other environments. Also: uder the condition that every small step is visibly economically useful.

It seems paradoxal, but just Montenegro is one of the most suitable terrains for the new development programme: 1) it does not have much to lose from the outmoded structures, in economy and in science, 2) it has got all the conditions to have a radical approach to science as to the infrastructure of the entire programme of development, with accents on tourism, ennvironment etc. In that respect, the concept of ecological states offers an ideal frame for the aciton. 3) For world's science, our terrain is a challenging opportunity, and the »domestic« scientific programme is relativelu easy to organize as an larger action. 4) In linking the investigations, advertising and education, the idea of establishing an Open Ecological University, with integrated TV and publishing, is trusted upon.